

12 MART ROMANLARINDA DÖNEMİN İŞÇİ EYLEMLERİ

Hatice FIRAT

Özet

Yapılan araştırmalar 1960-1980 yıllarında yaşanan ve ölkemiz için sarsıcı sonuçlar doğuran sosyal olaylar içerisinde en önemlilerden birinin işçi eylemleri olduğunu göstermektedir. Çalışmamızda dönemin romanlarının, bu eserlere işçi olaylarının hangi boyutlarıyla yansıdığı ve hangi olayların *yazarların* ve toplum hafızasında yer ettiğinin ortaya konması açısından incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, çalışmada 12 Mart Dönemi öncesi ve sonrasında yaşanan olayları ele alan romanlar üzerinde inceleme yapılmış, grev, fabrika işgali, yürüyüş, miting gibi işçi eylemleriyle ilgili veriler tespit edilmiştir. Araştırma içerisinde eserlerden elde edilen örneklere yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, roman, 12 Mart Romanları, sosyal hareketler, işçi eylemleri.

Labour Unrest in the Novels Representing March 12th

Abstract: The result of researches show that from the social protests experienced and had traumatic results for our country in between the years 1960 to 1980, one of the most important one was the labor unrest. The aim of this study is to analyze the novels of the period and find out the degree of reflections of the labor unrest and the authors' and the society's most frequently recalled protests. Thus, in this study the novels that cover the unrest before and after March 12 were examined and found out evidence related to strike, occupation of factories, protest marches and mass meetings. In this study, samples taken from the novels were also given.

Key words: Literature, novel, Turkish novel, Novels representing March 12th, social protests, labor unrest.

1. GİRİŞ

İşçi kelimesi kaynaklarda genel anlamda “üretken, emek sahibi” olarak açıklanmaktadır. Bazı kaynaklarda bu tanıma tam olarak katılmamakta ve harcanan emeğin fiilen üretimin içinde olması gerektiğini, asıl önemli olan unsurun “ücretli emek” koşulu olduğunu belirtmekte, emeği karşılığında ücret alan herkesi işçi olarak kabul etmektedir (Sönmez, 1994, s. 34).

Ülkemizde işçi hareketlerinin başlangıcının inşaat işçilerinin (amele) gündeliklerinin yükseltilmesi amacıyla eylemler yaptığı 16. yüzyıla kadar uzandığı bilinmektedir. Bu yüzyıldan sonra tarihî süreç içerisinde 1960'lara kadar işçi sınıfının örgütlenmesi ve hareketlenmesi için birçok önemli adım atılmış, zaman zaman da güç sahiplerince bunun önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Araştırma konumuzun başlangıç tarihi olan 27 Mayıs 1960 müdahalesi ile birçok alanda olduğu gibi işçi sınıfı açısından da yeni bir dönem başlamıştır. Özellikle 1961 Anayasası işçi hakları konusunda geniş özgürlükler getirmiş, 27 Mayıs öncesi işçilerin örgütlenmesine ve eylemlerine izin vermeyen İş Kanunu, Millî Korunma Kanunu vb. engeller ortadan kalkmıştır. Bu doğrultuda 1960 sonrasında işçi haklarıyla ilgili görüşler rahatça ifade edilebilmiş, işçilerin eylem ve örgütlenmelerinde hızlı bir artış görülmüştür.

İşçi haklarıyla ilgili olarak 1963 yılında çıkarılan iki önemli kanun (274 sayılı Sendikalar Kanunu ve işçilere ilk defa grevli toplu pazarlık hakkını tanıyan 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi Grev ve Lokavt Kanunu) ile sendikacılığın önündeki engeller kaldırılmış (Mahiroğlu, 2001, s. 168; Güzel, 1996, ss. 198-199), işçi hakları anayasal olarak tanınmış ve sendikalar rahatça eylemler düzenleyebilmişlerdir.

1960'lı yılların başında görülen en önemli işçi eylemleri arasında: İzmir'de Gösteri Yürüyüşü, İstanbul'da Büyük Gösteri, Ankara'da Açlık Yürüyüşü, Türk-İş'in Komünizmi Tel'in Mitingi, Kavel Kablo Fabrikası Grevi yer almaktadır. Kavel Kablo Fabrikası Grevi Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt ile İş Yasalarının TBMM'de görüşülürken gerçekleştirilmiş olması dolayısıyla yasaların hazırlanmasında etkili olmuş ve bu açıdan önem kazanmıştır (Güzel, 1983, ss. 1868-1869).

1960'ların başında işçi haklarıyla ilgili olarak yaşanan gelişmeleri Emre Kongar şu şekilde değerlendirmektedir:

Gerçekten de çalkantılı 1962 ve 1963 yıllarında işçilerin siyasal ve kültürel tutumları, gelecekteki eylemlerinin yönünü belirlemiştir. Başlangıçta işçiler, hiçbir seçkin grubun hatta üniversite öğrencilerinin bile katılması ve girişkenliği olmadan, kendiliklerinden büyük toplantılar düzenlediler. Bu toplantılarda toplumsal ve ekonomik adaletsizlikleri yererek, yeni anayasanın öngördüğü önlemlerin alınmasını istediler. Çıplak ayaklı işçiler, Türkiye'nin iş ve sanayi

merkezleri olan İzmir ve İstanbul'da yürüyüşler yaptılar (Kongar, 2003, s. 628).

1963 sonrasında grev ve diğer eylemlerin, sendikalaşma sürecinin hızla devam ettiği görülmektedir. 1966 yılında Paşabahçe grevi başlamış, Türk-İş'in bu greve destek vermemesine karşın Kristal-İş, Petrol-İş, Maden-İş, Lastik-İş ve Basın-İş sendikaları grevi desteklemiştir. Bunun üzerine, bahsi geçen sendikalar geçici olarak konfederasyondan ihraç edilmişlerdir. Bu **olaydan** kısa bir süre sonra Maden-İş, Lastik-İş ve Basın-İş aralarına Gıda-İş ve Zonguldak Maden-İş'i de alarak 13 Şubat 1967'de Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK)nu kurmuştur (Güzel, 1983, s. 1864).

Oğuzhan Müftüoğlu (1989, s. 165) DİSK'i işçi sınıfı mücadelesinin örgütsel ifadesi olarak, Murat Belge (2000, s. 70) de gençlik alanında bir kitle örgütü olarak kendini gösteren Dev-Genç'in işçi sınıfı alanındaki karşılığı olarak değerlendirmekte ve DİSK'in işçi sınıfını sosyalizme yaklaştırdığını belirtmektedir.

1966 yılı başlarından itibaren öğrenci hareketlerinde olduğu gibi işçi hareketlerinde de yoğunlaşma görülür. 1967 yılının Mayıs ayında Genel-İş Sendikası Manisa Belediyesinde grev kararı almıştır. Amaç yine sosyal haklar elde etmektir. 8 Temmuz 1967'de Türk Millî Talebe Federasyonu (TMTF), İstanbul Teknik Üniversitesi Talebe Birliği (İTÜTB), Fikir Kulüpleri Federasyonu (FKF) gibi öğrenci kuruluşlarıyla ortak olarak DİSK "Uyanış Mitingi" düzenlemiştir. 4 Temmuz 1968'de Kızılçeşme'de Kauçuk-İş Sendikasının toplu iş sözleşmesi yetkisi almasından dolayı Derby Lastik Fabrikası, 10 Ocak 1969'da Kartal Cevizli'deki Singer Fabrikası işçiler tarafından işgal edilmiştir (Taylak, 1998, s. 285; Çetinkaya, 1997, s. 12-32, 70; Arcayürek, 1992, s. 227).

1960-1980 yılları arasında yaşanan işçi eylemlerinin en önemli ve hafızalarda yer edenlerinden biri 16 Şubat 1969 tarihinde gerçekleştirilmiştir. İşçiler "Emperyalizme Karşı İşçi Yürüyüşü/Mustafa Kemal Yürüyüşü" düzenlemiş, gösteriye birçoğu öğrenci kuruluşu olan yetmiş örgüt katılmıştır. İşçiler ve öğrenciler Taksim alanındayken, Fındıklı ve Dolmabahçe Camilerinden çıkan topluluk, mitinge katılan işçi ve öğrencilerin üzerine yürüyünce olaylar çıkmış, olay tarihe "Kanlı Pazar" adıyla geçmiştir (Taylak, 1998, s. 296; Çetinkaya, 1997, ss. 74-75; Dalkılıç, 2000, ss. 151-152).

1969 yılının önemli diğer bir işçi eylemi de Çorum il özel idaresi yönetimindeki Alpagut Linyit Madenlerinde gerçekleştirilmiştir. Grev sırasında linyit üretimine devam edilmesi ve çıkan madenin satışını işçilerin üstlenmesi (aktif grev) bakımından grev önem taşımaktadır (Arcayürek, 1992, s. 229; Güzel, 1983, s. 1871).

Bir yandan öğrenci diğer yandan işçi eylemlerinin hızla devam ettiği 1969 yılının 6 Ağustos günü işçiler, İstanbul Silahtarağa'daki Demir Döküm Fabrikasını işgal etmişlerdir (Çetinkaya, 1997, ss. 83-84; Arcayürek, 1992, s. 229).

1970 yılına gelindiğinde işçi hareketlerinin daha da hız kazandığı, grev, boykot, işgal vb. yollarla direnişlerini artırdıkları görülmektedir. 1970 yılının en önemli olaylarından biri 15-16 Haziran günlerinde yaşanmıştır. DİSK'e bağlı sendikalar İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Ankara ve İzmir'de direnişe geçmişlerdir. İstanbul'daki gösterilerin ikinci günü çıkan olaylar üzerine 16 Haziran gecesi sıkıyönetim ilan edilmiş ve 16 Eylül'e kadar devam etmiştir (Güzel, 1996, ss. 222-223; Çetinkaya, 1997, s. 101; Dalkılıç, 2000, ss. 155-156).

M. Şehmus Güzel, 15-16 Haziran olaylarının nedenini şu şekilde değerlendirmektedir:

Eylem, 1317 sayılı kanunla Türk-İş ve ona bağlı sendikaların dışındaki işçi örgütlerine, özellikle gittikçe güçlenen DİSK'e yaşam hakkı tanımamak istenince doğmuştur denilebilir. Aslında eylemin siyasi, ekonomik ve toplumsal karmaşık nedenleri bulunmaktadır (Güzel, 1996, s. 222).

Muammer Taylak ise bu olaylarda işçilerin yalan haberlerle kışkırtılıp kandırılarak sokaklara döküldüğünü ve Türkiye'nin geleceği için hayati önemi olan olaylar yaşandığını belirtmektedir. Türk-İş Genel Sekreteri Halil Tunç, bu olayları "tam bir ihtilal provası" olarak değerlendirmektedir (Taylak, 1998, s. 384).

Bu dönemde gerçekleştirilen grevlerden en çok özel sektörün etkilendiği belirtilmektedir. 1950'lerde grevlerin çok az bir kısmı bir hafta sürebilmişken, 1960 sonrasında özel sektörde grevler bir aydan az sürmemeye başlamıştır. Doğal olarak uzun süren grevler mali açıdan en çok işçileri, sendikaları ve ülke ekonomisini etkilemiştir (Güzel, 1983, s. 1875).

1963-1971 yılları arasında grevlerin iş kollarına göre dağılımına bakıldığında en az katılımın %65'le petrol, en yüksek katılımın %100'le güzel sanatlar iş kolunda olduğu görülmektedir. İş kollarında genel katılım oranı ise %85-91 olmuştur. Grevlerin çoğunluğu (%74,2'si) özel sektörde düzenlenmişse de grevci sayısı bakımından çoğunluk kamu sektörüne aittir. Grevde yitirilen iş günlerinin %76'sının özel kesimde gerçekleştiği belirlenmiştir. Grevlerin en sık yapıldığı yerler İstanbul, Ankara ve İzmir'dir (Güzel, 1983, ss. 1866-1867).

12 Mart 1971 Muhtırası'ndan sonra sıkıyönetim ilan edilmesi üzerine 1973 yılı sonuna kadar işçi eylemleri askıya alınmış, bu tarihten sonra tekrar canlanmıştır 1973 yılından 1980 yılına kadar geçen dönemde grev süreleri daha kısa olsa da önceki on yıla göre çok daha fazla sayıda grev yapılmıştır. Bu dönemde 1963-1971 dönemine göre grev sayısında iki, grevci sayısında üç,

yitirilen iş gücünde yedi kat artış görülmüştür. 1975 yılı sonrası grevlerin doruğa ulaştığı dönem olmuştur. Aynı zamanda işçi eylemlerinin siyasi niteliği de artmıştır. Bu doğrultuda DİSK'in 1975 sonundan itibaren Devlet Güvenlik Mahkemelerine karşı başlattığı eylemler önemlidir. Bu dönemin önemli eylemlerinden biri de Türk-İş'in 16 Haziran 1976'da gerçekleştirdiği genel grevdir (Güzel, 1983, ss. 1872-1874).

1976'nın en önemli olaylarından biri TARİŞ'te yaşanmıştır. TARİŞ'teki olaylar temelde DİSK'e bağlı Tekstil'le Türk-İş'e bağlı Teksif Sendikası arasındaki çatışmadan doğmuştur. Fabrikadaki gerginlik 27 Ekim 1976 günü patlak vermiş, fabrikanın eski işçileriyle ülkücü işçiler arasında çatışmalar çıkmış ve olaylar kanlı bitmiştir (Çetinkaya, 1997, ss. 130-132).

12 Ocak 1977 tarihinde Yeraltı Maden-İş Sendikası, Erzurum Aşkale'de TKİ'ye bağlı kömür işletmelerinde grev gerçekleştirmiştir. Mayıs 1977 sonunda otuz binden fazla işçi Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası (MESS)'na karşı direnişe başlamış, DİSK ve Maden-İş Sendikasının başlattığı grevler üzerine MESS, Maden-İş üyelerine lokavt uygulamaya başlamıştır. 4 Şubat 1978'de anlaşmazlık çözülmüş ve toplu iş sözleşmesi imzalanmıştır (Müftüoğlu, 1989, ss. 216-217).

20 Mart 1978'de DİSK "Faşizme İhtar Eylemi" düzenlemiştir. Birçok eylemi hazırlayan ya da destek veren DİSK, "Demokratik Hak ve Özgürlükler" için de kampanyalar açmış; gösteri, yürüyüş ve toplantılar düzenlemiştir. Yapılan eylemlere genel olarak bakıldığında birçok grev ve işgal eyleminin kötü sonuçlandığı, çatışmalar yaşandığı, birçok işçi ve polisin ölmüş ya da yaralanmış olduğu görülmektedir. Başta sınıfsal bir mücadele olan hak arama eylemleri zamanla şiddetini artırmış ve teröre dönüşmüştür.

T.C. Devleti'nin "işçi hareketi karşısında aldığı savunmacı tavır ve ona sistemde yer açmama çabası işçi hareketinin giderek politikleşmesine neden oldu. Sonunda yenilen işçi hareketi oldu. İşçilerin kazanımları ellerinden alındı ve demokratik haklarda geri gidildi. Ancak Türkiye toplumunu çok daha derinden yaralayan süreç, bu yenilginin ve demokrasinin sınırlarının genişletilmesinin ardından geldi. Toplumsal dönüşümü en çok hisseden ve yeni yapıda yer almak isteyen ya da bir başka deyişle altta kalmak istemeyen kesimlerin başvurduğu çaresiz mücadele yöntemi olarak siyasal şiddet ortaya çıktı. 1975-1980 yıllarını kasıp kavuran şiddet giderek izole oldu ve teröre dönüştü (Kentel, 1992, ss. 38-39).

Ülkede sosyal hareketliliğin artması ve şiddetlenip teröre dönüşmesi sonucunda, 1975 sonrasında bir iç savaş ortamı oluşmuştur. Ülkenin içinde bulunduğu iç savaşa son vermek, asayişi sağlamak gibi amaçlarla 12 Eylül 1980'de askerî bir müdahale gerçekleştirilmiş, bu müdahalenin arkasından temel hak ve özgürlükler askıya alınmıştır. Böylece işçi sınıfı 1960'da 27 Mayıs

askerî darbesinin ardından elde ettiği birçok hakkı başka bir askerî darbe sonrasında kaybetmiştir. Ayrıca DİSK ve MİSK (Milliyetçi İşçi Sendikaları Konfederasyonu) yöneticileri tutuklanmış konfederasyon mallarına el konulmuştur.

2. 12 MART ROMANLARINDA İŞÇİ EYLEMLERİ

Çalışmamızda işçi eylemlerine yer verdiği saptanan 19 romandan elde edilen veriler sunulmaktadır. İncelenen romanlar ve onlara ait ilk yayım tarihleri şöyledir:

Adalet Ağaoğlu, *Bir Düğün Gecesi* (1979); Reşat Enis Aygen, *Sarı İt* (1968); Demirtaş Ceyhun, *Yağmur Sıcağı* (1976); Mehmet Eroğlu, *İssizliğin Ortasında* (1979); Füzûzan, *Kırk Yedi'liler* (1974); Emine İşinsu, *Sancı* (1974); Lütfi Kaleli, *Haşhaş* (1974); Samim Kocagöz, *Tartışma* (1976); Pınar Kür, *Yarın Yarın* (1976); Oktay Rifat, *Bir Kadının Penceresinden* (1977); Aysel Özakin, *Alnında Mavi Kuşlar* (1978), *Genç Kız ve Ölüm* (1980); Hakkı Özkan, *Grevden Sonra* (1976); Demir Özlü, *Bir Uzun Sonbahar* (1976), *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları* (1979); Sevgi Soysal, *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti*(1973), *Şafak* (1975); Erol Toy, *Kördüğüm* (1974), *Gözbağı* (1976).

Sarı İt, *Haşhaş*, *Gözbağı*, *Grevden Sonra* ve *Alnında Mavi Kuşlar* adlı eserlerde kahramanların doğrudan işçi sınıfının içinden seçildiği ve bu kişilerin olayların (grev, işgal, yürüyüş vb.) içerisinde yer alan aktif kişiler olduğu görülmektedir. Bu eserlerde işçilerin ağızından ülkedeki işçi eylemleri ve işçi sınıfı olumlu ve olumsuz yanlarıyla değerlendirilmektedir. Diğer eserlerin neredeyse tamamında kahramanlar öğrenci, öğretmen ya da öğretim üyesidir. Az da olsa bu kahramanların da yanında gazeteci, avukat gibi meslek sahipleri de yer almaktadır. Kahramanları işçi sınıfından olmayan bu eserlerde zaman zaman öğrenciler üzerinden işçi sınıfına verilen desteğin zaman zaman da dışarıdan bir gözle ülkede yaşanan işçi eylemlerinin anlatıldığı görülmektedir. *Sancı* adlı roman dışındaki bütün eserlerde işçi eylemleri desteklenirken bu romanda, yazarın sağ görüşü temsil etmesine bağlı olarak eylemlerin doğru bulunmadığı ve işçilerin tahriklere kapıldığı belirtilmektedir.

Genel olarak bakıldığında 12 Mart dönemini ele alan romanlarda işçi hareketleri önemli bir yer tutmaktadır. Romanların bazılarında, işçi sınıfının bilinçlenmeye başladığı belirtilerek onların haklarını aramaya başlaması sevindirici bulunmaktadır. Bunda işçilerin gerçekleri zor anladığı, cahil olduğu, kendi gücünün farkında olmadığı gibi düşüncelere sahip olunmasının etkisi vardır. Ancak işçinin kabul edip inandığı şeyden kolay kolay vazgeçmeyeceği de belirtilmektedir.

Yağmur Sıcağı'nda işçinin bilinçlenmeye başladığı şu sözlerle ifade edilmektedir:

Ama artık öyle kolay değil. İşçi sınıfımız, artık az çok sınıf bilincine varmış durumda, izin vermez. Şu geçen yılki Haziran olaylarını unuttular galiba egemen sınıflarımız (Ceyhun, 1976, ss. 254-255).

Gözbağı adlı eserde bir işçi ağzından işçilerin geç öğrendiği, ancak artık uyanma aşamasında olduğu dile getirilmektedir:

Hem laf aramızda, sana bir şey diyeyim mi ben, bizim için dayak şarttır. Çünkü kafamız öyle kalındır ki, gerçekler kolay kolay girmez... Girdi mi de çıkmaz ha!...

Demek ki, suskunluğumuzun nedeni bilmekten, kendi gücümüzün ne olduğunu sezinlemekten geliyormuş. Bizden yana olan bilgililer, gelip de, ulan avanak tayfası, siz tek bir boka yaramazsınız belki, ama, bir araya geldiğinizde de her şeyi üretirsiniz, deyince ayıldık. Hele bir de yaşayınca bunu. Görünce, bizsiz olmuyormuş. Kendisinden Tanrıdan korkar gibi korktuklarımızı da tanrılaştıran bizmişiz. Tutma artık bizi öyle ya...

... -Sakin ha... Güven duyup gevşemeyiniz. Bunca işçi avanak değil. Yavaş uyanıyoruz. Tamam ama, uyanıyoruz ya. Bu da bir şeydir. Ve bu bişey, çok şeye yöneltmeli (Toy, 1977, ss. 363, 405-406, 439).

Alnında Mavi Kuşlar'da da işçinin bilinçlenmesi sevindirici olarak nitelenmektedir:

Fabrikada kadın arkadaşları onun sözlerine inanıyorlardı. Sevim'in hayatındaki zorluklar inancının aydınlığıyla siliniyordu sanki. Siyah gözlerinde ve sesinde duru bir kararlılık vardı. Evdeki susuzluğu, mahalledeki tozu, dumanı da pek önemsemiyordu. İşçilerdeki bilincin ilerleyişi sevindiriyordu onu (Özakın, 1979, ss. 98-99).

Buna karşın eserlerin bir kısmında, birkaç yürüyüş yaptığı için işçiyi bilinçlenmiş kabul etmenin doğru olmadığı, işçilerin yeterince bilinçlenemediği dile getirilmektedir. Bilinçli olmamaları, işçi sınıfının eylemlerinde başarılı olamama sebebi olarak görülmektedir. Aynı zamanda işçiler, önderlik işlevini yapmamakla ve anlatılanları güç anlamakla itham edilmektedir. Gençler, asıl mücadeleyi vermesi gereken sınıfın bu tarihî görevin farkında olmaması, harekete geçmemesi nedeniyle silaha sarılıp onlar adına mücadele ettiklerini söylemektedirler. *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* adlı romanda ise kapitalist bir kişinin ağzından işçi sınıfının cahil olduğu ve harekete geçemeyeceği söylenerek, onların adına mücadeleye değmeyeceği imasıyla işçi sınıfının kendi mücadelesini kendisinin vermesi gerektiği dile getirilmektedir.

Romanlarda bu konuyla ilgili bilgiler şu şekillerde ifade edilmektedir:

Yenişehir'de Bir Öğle Vakti:

Türkiye'de işçinin durumu başkaymış... Ona ne? ... Varsın ameleler kendi davaları için uğraşsınlar. Bu memlekette bu işler olmaz. Bu halk cahil. Bu kafa, bu gidişle hiç adam olmayacak (Soysal, 1979, s. 60);

Grevden Sonra:

Biliyor musunuz Nuri Bey kardeşim ben sizin grev sırasında olumlu davranışlarınızı çok beğenmiş, sizi çok sevmişim. Keşke bütün işçiler sizin kadar şuurlu, sizin kadar direnç göstermiş olsalar, örgütlenseler aynı çatı altında neler yapmazlar... (Özkan, 1976, s. 198);

Yağmur Sıcağı:

Bizim silaha sarılmamızın iki temel nedeni var. Birincisi... Dövüşü asil vermesi gereken güçlerin, henüz bu tarihî görevlerinin farkına varmamış olmaları. Bilinç eksikliği (Ceyhun, 1976, s. 278);

Yarın Yarın:

Doğan "peki işçi sınıfı ne olacakmış bu arada?" diye sordu.

Selim güldü: canım onlar önder (!) miş. ... Peki ama hani bu önderler? Ne yapıyorlar önderliği? Orası belli değil. Bir yıl önce sekiz on bin kişi sendikal bir yürüyüş yaptı diye tüm bir emekçi sınıfı bilinçlenmiş, devrim yapmaya hazır duruma gelmiş sanki! (Kür, 1987, s. 308); Gözbağı:

Hem laf aramızda, sana bir şey diyeyim mi ben, bizim için dayak şarttır. Çünkü kafamız öyle kalındır ki, gerçekler kolay kolay girmez...Girdi mi de çıkmaz ha!... (Toy, 1977, s. 363);

İssizliğin Ortasında:

"Oysa o işçi sınıfı yok mu?" Başını iki sallıyor. "Bana benzese, ne istersen ısmarla, yarın yapayım. Ama öyle ağır anlıyor. Öyle kanı donmuş bir kitle ki, yerinden kımlatmak için altındaki toprağı havaya uçurmak gerekli sanki. Herhâlde Ali'yi, Zafer'i onlar gibilerini silaha bir kurtarıcı gibi sarılmaya iten, bu vurdumduymazlıktı. Onların günün birinde yerinden kalkmaya davranacağından umudu kesmiş olmalılar (Eroğlu, 1987, s. 206).

Gözbağı adlı romanda bir işçi tarafından; işçilerin birçok şeyden habersiz olduğu, harekete geçemediği kabul edilmektedir. Bununla birlikte gençlerin ve diğer grupların işçilerin yerine geçmesinin ve onlar adına mücadele etmesinin doğru ve de mümkün olmadığı, zamanla bu gerçeğin anlaşılacağı dile getirilmektedir.

-Çocuğum ne yaptıysa bizim için yaptı. Nasıl böyle konuşursun?

-Bizim için yaptı ya, bizsiz yaptılar. ... Bizim için yola çıkarken de biz gerekliyiz de ondan. Ahmet bizim için çalışmıyor mu? Çalışıyor. Herkes de biliyor bunu. Bildiğinden kaptırmaz kolaylıkla. Kavgaya girmeden önce düşünmek gerek ne olacağını. Tamam işçi sınıfı adına yaptılar. Peki sınıf nerde? Burada... Kıpırtısız. Habersiz. Kimi üniversitede hoca, kimi o hocaların öğrencisi. İyi hoş... Hepsi aydınlık pırl pırl insanlar. Dediğin gibi istedikleri olsaydı, pek iyiydi...

...Onların bizim adımıza, bizim yerimize geçemeyeceğini biz biliyorduk. Bizim patronlar da biliyordu domuz gibi. Çünkü onları işçi olarak kullanamazlar. Bilmeyen bir kendileriydi. Şimdi onlar da öğrenecek (Toy, 1977, ss. 466- 467).

İşçilerle ilgili olarak değinilen bir durum da aydınlarla aralarındaki bağın kopuk olmasıdır. *Kördüğüm* adlı eserde bu bağın kurulmasının önemli olduğu, sendikacılığın işçiyi siyasal anlamda bilinçlendiremediği dile getirilmektedir.

Bence önemli olan, adına davrandığımız ya da öyle savladığımız sınıfla ilişkiyi kurmanın yollarıdır... Asıl güçlük burada başlıyor... Bilimin gerektirdiği ölçüde proletaryaya sahip değiliz henüz. Üstelik ilişkilerimiz de alabildiğine kopuk... 1963'ten bu yana gelişen sendikacılık, bir yerde ekonomik hakların önceliğine kapılan işçileri siyasal bilinçten uzak tutuyor (Toy, 1974, s. 263).

12 Mart sürecinde aktif olduğunu gördüğümüz işçi grubunun en önemli eylemleri arasında grev yapma, fabrikaları işgal etme, yürüyüşler ve miting düzenleme yer almaktadır. Bahsi geçen eylemlere işçileri ele alan romanlarda geniş yer verildiği görülmektedir.

2.1. Grev

Romanlarda işçi eylemleri içerisinde en çok karşımıza çıkan “grev”dir. Eserlerde o dönemde ülkenin her yanında grev ve lokavtlar olduğu belirtilmektedir. Bazen grev ayrıntılarıyla verilmekte bazen de yapılan konuşmalardan greve gidildiği anlaşılmaktadır. İşçilerin greve gitme nedenlerinin başında, çalışma saatlerinin ayarlanması, ücretlerin artırılması, işten çıkarılanların geri alınması gibi istekler yer almaktadır. Romanlarda işçilerin greve gitme nedenleri, aşağıdaki örneklerde de görüleceği gibi açıkça belirtilmektedir.

Sarı İt:

Fabrika önünde, boyunlarında pankartlar, işlerinden atılmış işçiler dolaşıyordu.

- Azimliyiz, hakkımızı alacağız...*
- Ölürüz de haklarımızı çiğnetmeyiz...*
- Sömürücülüğe paydos...*
- Sosyal adalet istiyoruz...*
- Birliğimizi parçalamayınız...*
- Hak istedik, atıldık...*
- Sömürülmek istemiyoruz...*
- Çocuğumun nafakasını yedirtmem...*

Yüzlerce işçi, makineleri başında oturma grevindeydi. Kovulan on işçi ise çoluk çocuklarıyla fabrika önünde nöbette...

Öğle olmuştu. Sendika şimdi kumanya dağıtıyordu grevcilere... Adam başına yüz gram tahin helvası, yarım ekmek! ...

“...”madeni eşya fabrikasında grev başlayalı bugün altmış ikinci gün... İşveren Türkiye'nin ilk planda bir iş adamı... Sendikanın istediği hakları ve zammı vermemekte direniyordu. Sendika, grev fonunun son liralarını harcıyordu.

Fabrika çalışmasına devam ediyordu. İşverenin dışarıdan işçi tutup çalıştırmasını önleyemiyordular. ... Dava kısa sürdü. ... Bin beş yüz işçinin isteği, millî çıkarlara aykırı imiş... Binbeş yüz işçinin hakkı güme gidiyordu göz göre göre... Üç gün sonra grev sona erdi ve işçi, makineleri başına döndü.

Cumhuriyet Türk-İş temsilcisiyle konuşurken, Selim, sekreter genç kızın odasında ve pil fabrikasındaki grevi düşündü:

Grev başladığı sabah Gazi Osman Paşadaki Atatürk Anıtı önünde bin yüz işçi toplanmıştı. Altı yüzü kadın, iki yüzü çocuk... Bir çelenk konulmuştu anıta ve saygı duruşu yapılmıştı.

-Olur mu böyle olur mu, bu parayla doyulur mu?

İşyerinin kapısına büyük bir afiş asmışlardı: "Burada grev var!" ...

-Ya İzmit'teki grev?

-Selim, üzüntülü baş saldı:

-Fiyasko, dedi; iş başı etti çocuklar... dayanamadılar... (Aygen, 1968, ss. 50-51, 114-118, 127-128, 377).

Haşhaş:

Zafer'le Cengiz, bildiri dağıtımına geçtiler hemen. Az sonra işçilerde bir kaynaşma başladı. Görevli polisler, çevrede işçilerin hareketlenmesini dikkatle izliyorlardı.

-Kahrolsun alın terimizi içenler! ...

-Biz grevdeyiz. Bir yere götüremezsiniz beni!

On gün sonra işçi istekleri, işveren teklifine yaklaşık biçimde törpülenince grev sona erdi (Kaleli, 1998, ss. 210-211, 220).

Kördüğüm:

İlerde bir başka çimento karışımının başında bekliyordu. Doğru oraya yöneldi.

-Nedir? – diye sordu boğuk sesle...

-Tümü işi bıraktılar Mühendis Bey.

-Nasıl bıraktırlarmış... Yasaya aykırı bu.

-Hepsi bir köyden... Mühendis haksızlık etti, diyorlar. Ve görün hesabımızı, vazgeçtik çalışmaktan... (Toy, 1974, s. 118).

Şafak:

Gözünün yaşına bakmayacaksın, en sevdiği cümle Muzaffer Bey'in. Bir vazife tam yapılmadı mı, suçluyu aramayacaksın, suçlu yirmi kişiden biriye yirmi kişinin topunu cezalandıracaksın. Fabrikada bunu birkaç kez uyguladı ama sendika karıştı araya. Bir işçi yüzünden bir vardiyanın toptan yevmiyesini kestiğinde, grev yaptılar. Patron da sivil olduğundan taviz verdi. (Soysal, 1980, s. 180).

Bir Uzun Sonbahar:

"Neden onu seçtiniz?"

"Fabrikasındaki grevde bir işçi öldürülmüştü, unuttun mu?" (Özlu, 1976, s. 128).

Grevden Sonra:

Grev yapmışlardı. İşçiler daha ne olduklarını anlamadan soluğu kapının önünde almışlardı. Hakları olan birkaç kuruşu bile kavga dövüş koparmışlardı. Türlü, çeşitli oyuna gelmişlerdi (Özkan, 1976, s. 8).

Yarın Yarın:

...Neyse uzatmayalım ben fabrikadaki durumu öğrenir öğrenmez, durumu yerinde incelemek hevesiyle kalktım oraya gittim. İşçi önderleriyle tanıştım, birtakım taktikler öğütledim... Kısacası babamın fabrikasında yapılacak grevi ben örgütlemeye koyuldum. ... Benim cebimden mi? Zam alacağız ağbi, ayrıca sigorta hakkı, ücretli izin..." ...Neyse uzatmayalım, grevi yaptık, zammı aldık. Peder de bizi tamamen defterden sildi.

Ülkenin her yanında grevler, lokavtlar,işsizler... İşsizler, işsizler, işsizlikten, açlıktan ölmek üzere olanlar... (Kür, 1987, ss. 187-190, 298).

Gözbağı:

-Kavel işçileri grev yaptılar ya önceki gün... .. Grev hemen Anayasaya yazıldı diye, alın kullanın demediler ki. Kanun çıkacak. Beklemek gerek. Sendikacılar mı kışkırttı, yoksa bazı karanlık kişiler mi, belli değil. Seninkiler kalkıp zam istemişler.

-Grev sürüyor benim bildiğim...

-Sürsün. Ceketlerini satsınlar diyormuş işveren. Tümünü kovacağım.

Daha bir ilgiyle izlemeye başladı grev haberini. Başbakan Yardımcısının, Çalışma Bakanının arabuluculuğa geldiğini yazıyorlardı gazeteler. Demek direniş başarılı gidiyordu.

-Neydi başının zoru?

-İşçi sorunu...

-Kavel işçilerinininki mi?

-Kavel ya da bizimki, fark var mı amca?

İlk onlar başlamışlar. Üstelik haksız da değiller. Patron her yıl verdiği ikramiyeyi vermeyeceğini söylemiş. İsteriz demişler. Diyenleri işten atıvermiş. Ne yapmışlardı. İyi yapıyorsun beyim, deyip ayaklarına mı kapansınlar?

İlk kamyonun şoförü, penceresinden başını uzatarak, fabrikayı gösterdi.

-Taşınacak mal varmış da amca...

-Burda grev var sadece oğul. Taşınacak mal yok.

-Olsun geçiş izni veremem komiserim. Bir kez gedik açılırsa aramızda, söner bu grev. Oysa tümüyle yasal başladık, öyle götürmek istiyoruz. Siz lütfen karışmayın (Toy, 1977, ss. 303-304, 351-353).

Alnında Mavi Kuşlar:

Fabrikanın önünde bir grev çadırı vardı. ... Fabrikanın kapısı önündeki saçağın altında iki grev sözcüsü duruyordu. ... Çadırın önünde ise şu sözler görülüyordu: İşten çıkarılan arkadaşlarımız işe alınsın (Özakın, 1979, s. 81).

Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları:

"Kozlu'da maden işçileri arasına karışıp direnebiliyor musun?"

"Daha o kadar güçlenmedik" dedi Ali.

"Kozlu grevine gidip katılsan, aceleci bir burjuvadan başka bir şey olmazsın ki" dedi Hüseyin (Özlü, 1990, s. 40).

Romanlarda verilen örneklerden grevlerin gerçeğe uygun olarak uzun sürdüğü anlaşılmaktadır.

Sarı İt:

"..."madeni eşya fabrikasında grev başlayalı bugün altmış ikinci gün... (Aygen, 1968, s. 114).

Kırk Yedi'liler:

-Hadi Zaloğlu. *Gülsüm ablan sana kurban. Kırkinci gün, kolay mı bu...*

-Greviniz başarılı olsun, demişti, Emine. *Genç kız dostça bir yakınlıkla bakmıştı.*

-Sağolun demişti, kız (Füruzan, 2000, s. 132).

Sancı adlı romanda, işçilerin DİSK'in tahriki ile bir greve gittikleri söylenmektedir.

DİSK'in tahriki ile patlayan işçi grevini, solcu militanların sloganları ile, "Halk Savaşı vermeye yürüyen" işçileri, yaralanan askerleri Zile'deyken öğrendi (Işınsoy, 1974, s. 160).

Sarı İt adlı romanda, işçilerin grev haklarını kullanarak kendi haklarını aramasının demokrasinin işlediğini, geliştiğini gösteren bir durum olduğu dile getirilmektedir.

-Grev mi? Grev yaptınız demek? ...

-Ne mutlu sizlere! Demiş; ne mutlu... Elli yıl önce biz de yapmıştık bu işi...

Mitralyözlerle taramışlardı bizi...

Bir kurmay Albay, grev gözcülerinin tek tek ellerini sıkmış:

-Yirmi yedi Mayıs demokrasisini sizler sürdürüyorsunuz. Kutularım hepimizi... ..

Şükürler olsun, demiş; toprağında da demokrasi geliyor... İnsanca yaşayacağız artık... Şunun bunun kölesi olmaktan kurtulacağız... (Aygen, 1968, ss. 186-187).

Grev eylemleri on iki romanda ele alınmış olması bakımından yazarlarımız tarafından en çok işlenen eylemlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Verilen örneklerden anlaşıldığı gibi; çalışma saatleri, ücret, işçi çıkarma vb. nedenlerden dolayı ülkenin birçok yerinde işçiler tarafından greve gidildiği, grevlerin kimi zaman aylarca sürmekte, kimisinde zor da olsa başarı sağlanmakta, kimisinde ise pes eden işçiler olmaktadır. Ancak gerçekte yaşananlara bağlı olarak eserlerde yer verilen grevlerden hareketle, hem işçi sınıfının hem işverenlerin hem de devletin bu durumdan oldukça zarar gördüğü sonucunu çıkarmak mümkündür.

2.2. Yürüyüşler

İşçilerin gerçekleştirdiği "yürüyüş" eylemleri dönemde oldukça yankı uyandırmıştır. Romanlarda bu eylemlere de geniş yer verildiği görülmektedir:

Sarı İt:

Üç gün sonrası için İzmit'te büyük bir yürüyüş hazırlanıyordu. Sendika yöneticileri koca bir gün, güneşin altında, fabrika çevresindeki çadırlarda nöbet tutan işçileri dolaşmıştı. Sessiz yürüyüşte taşınacak pankartları, dövizleri onlarla birlikte yazmıştı.

Grev başlayalı on beş gün olmuştu. Birkaç bin işçinin katılacağı yürüyüşle sendika son vuruşunu yapacaktı. Öldürücü bir vuruş olsun, istiyorlardı.

"Sessiz yürüyüş" gerçekten sessiz bir yürüyüş oldu. Bin beş yüz işçiden fazlasını toplayamamışlardı (Aygen, 1968, ss. 297-303).

Genç Kız ve Ölüm:

O yıllarda gazetelerde İstanbul'dan Ankara'ya kadar bir grup işçinin yürüdüğünü okumuştuk. Cemil bir şiir yazmıştı onlar için:

"Bir galon şarap yüzlerinden öfke

Sırtlarında yoksulluğun dar açılı üçgeni" (Özakın, 1981, s. 197).

Yürüyüş eylemleri içerisinde en önemli olanı, 16 Haziran 1970'te gerçekleştirilmiştir. Hükûmet 274 ve 275 sayılı Sendikalar Yasasında değişiklikler yapmak istemiş, tasarı kabul edilince DİSK genel direniş kararı almıştır. Türk-İş ise tasarımı onayladığını açıklamıştır. DİSK'e bağlı sendikalar tasarımı protesto amacıyla İstanbul, Kocaeli, Sakarya, Ankara ve İzmir'de direnişe geçmişlerdir. İstanbul'daki gösterilerin ikinci günü yürüyüşe geçen işçilerle polis arasında çatışma çıkmış, birçok kişi yaralanmıştır. Olaylar üzerine 16 Haziran gecesi sıkıyönetim ilan edilmiş ve 16 Eylül'e kadar devam etmiştir. DİSK'in yirmi beş yöneticisi tutuklanmış, bazı işverenler DİSK üyesi yüzlerce işçiyi işten çıkarmıştır. Siyasi tarihimizde yerini alan bu olaya, romanlarda atfı yapıldığı görülmektedir.

Bir Kadının Penceresi'nden:

16 Haziran- İzmir'de bugün başlayacak uyarı direnişine altmış bin işçi katılacak. İş çevreleri genel direnişi engellemek için büyük çaba harcıyor. (O. Rifat, 1992, s. 55).

Yağmur Sıcağı:

Ama artık öyle kolay değil. İşçi sınıfımız, artık az çok sınıf bilincine varmış durumda, izin vermez. Şu geçen yılki Haziran olaylarını unuttular galiba egemen sınıflarımız.

Şu son birkaç ay içinde olanları düşünsenize... 16 Hazirandaki işçi yürüyüşü... Galiba tarihimizdeki en büyük işçi hareketi. Yer yerinden oynadı. İşçi hareketleri, öğrenci hareketlerine benzemez.

16 Haziran olaylarında da gördük. İşçinin karşısına dostça, kardeşçe çıktı. Tank barikatlarının üzerinden atlayıp geçmelerine izin âdeta göz yumdu (Ceyhun, 1976, ss. 254-255, 277-278).

Gözbağı:

-Ama bu yenilgi, delirtti onları. Şimdi Türk İş'le el ele yeni bir yasa çıkarıyorlar. Hazırlıkları bitti. Meclisten geçmek üzere...

Şimdi engellememiz gerek bu yasayı.

-Ne yapacaksınız?

-Yürüyeceğiz.

-Nereye? Ankara'ya mı? Ben de varım... Hadi gününü söyle.

-Yok Ankara'ya değil, burada vilayete varıp, protesto edeceğiz.

Alibeyköy yukarıdan, Hasköy kıyılarından, kıvrım kıvrım akan insan seli, köprüleri aşıp kavuşmak için, yürüyordu...

Topkapı'ya yöneldiklerinde, polisin yolları kestiğini gördüler. ... Polis engelini aşmak amacıyla, yürümeye başladılar. Polisler, ilkin direnmek istediler. Sonra selin önünde tutunamayıp, gerilediler.

Her adımda üreyerek, Beyazıt'a vardılar, üniversiteliler, onları bekliyordu sanki. Sol yumruklarını kaldırdı gençler. Bir ağızdan "Bağımsız Türkiye" diye bağırmaya başladılar. İşçi selinin yeli topladı sesleri. Bir gök gümbürtüsü gibi yankıladılar gençleri (Toy, 1976, ss. 455-459).

Önemli bir işçi yürüyüşü de 1969 yılında 16 Şubatta Kartal'lı işçilerin "Emperyalizme ve Sömürüye Karşı İşçi Yürüyüşü" adıyla gerçekleştirdiği eylemdir. Eyleme birçoğu öğrenci kuruluşu olan yetmiş altı örgüt katılmış, yürüyüş sırasında çıkan olaylarda iki kişi ölmüş, yüzlerce kişi yaralanmıştır. Bu olay siyasi tarihimize "Kanlı Pazar" olarak geçmiştir. Kanlı Pazar olayından romanlarda derin bir üzüntü ile bahsedilmektedir.

Kördüğüm:

...hemen ardından devrimci avı başladı... Örgütlenmiş gericilerin, Kanlı Pazar'ını unutmayın... (Toy, 1974, s. 310).

Tartışma:

Bu egemen çevrelerin faşistlerin başının altından çıkıyor zaten her olay. Sopalı, bıçaklı, tabanca güruh, ille gençlerin, ilerici gençlerin de silahlanmasını istiyordu. Sonunda 16 Şubatta 1969'da, İstanbul'da KANLI PAZAR olaylarını yarattılar: Teknik üniversite yöresini, Taksim meydanını kana boğdular. Amansız bir çatışmaydı bu (Kocagöz, 1976, s. 46).

Bir Düşün Gecesi:

Kanlı Pazar günü Sami'yi görmeliydi! ... Pazar henüz kanlı olmamıştı. O saat gelmemişti daha (Ağaoğlu, 1980, s. 78).

İncelediğimiz eserlere bakıldığında yazarların en çok üzerinde durduğu işçi eylemlerinden biri yürüyüşlerdir. On dokuz romanın sekizinde yer bulan yürüyüş eylemleri içerisinde Kanlı Pazar gibi dönemin en çok yankı uyandıran olayları üzerinden işçi yürüyüşleriyle ilgili yazarların ideolojilerine bağlı olarak genel bir görünüş ortaya konmaktadır.

2.3. Fabrika İşgalleri

İşçilerin grevden sonraki en önemli eylemlerinden biri fabrika işgalidir. İşçilerin bu eylemlerinde, gerek karşıt görüşlü işçiler arasında gerek işçilerle güvenlik görevlileri arasında çatışmalar yaşamış, zaman zaman ölen ve yaralananlar olmuştur.

Tartışma adlı eserde konu şu ifadeyle yer almaktadır:

Geçtiğimiz aralık ayında ... Gamak Fabrikasındaki işçi işgalinin ve bu eylem sırasında bir işçinin öldürülmesinin yankıları sürüp gidiyordu (Kocagöz, 1976, s. 112)

Fabrika işgali eylemleri içerisinde, en çok akıllarda kalanlardan biri Demir Döküm fabrikasında gerçekleştirilen işgaldir. 1969 yılının 6 Ağustos günü, Çelik-İş Sendikası'ndan ayrılarak DİSK'e bağlı Maden-İş Sendikası'na

geçen işçiler, verdikleri sözleşme önerisi işveren tarafından kabul edilmeyince, İstanbul Silaharağa'daki Demir Döküm Fabrikası'nı işgal etmişlerdir. İşçilerin polisle çatışması sonucunda altmış dört polis, on dört işçi yaralanmıştır. Bu olay *Gözbağı* adlı romanda ele alınmaktadır.

-Beyefendi, - diye gösterdi parmağıyla Burhan Bey'i savcı. -Fabrikayı işgal ettiğinizi ve işleri durdurarak, şirketin milyonlarca zarara uğramasına neden olduğunuzu söylüyorlar. Bu ağır bir suçtur.

-Peki dört yüz liraya çalıştırılan işçilerin, beş yüz doksan lira asgari ücret almasını buyuran yasal kararı uygulamamak, suç değil mi?...

-Size beş dakika izin. Fabrikayı derhal boşaltın.

... Konuşun Maden-iş'le... Çözümleyin bunu kısa zamanda. ...

Su, ekmeğe getirmiş olan kadınlarla çocuklar, hemen fabrika kapısıyla, polis yığını arasında, duvarlaştılar. Polis yaklaştı. Sonra tümü birden kadınların arasına dalarak, coplamaya giriştiler. ...

Silâhlar çekildi rastgele ateş başladı. İşçiler, ilkin havaya ateş ediyor sanıp, daha bir kenetlendiler. Ve bir adım gerilememek amacıyla, sokuldular birbirlerine. İşçilerin bazılarının kapaklanması biraz dağıttı topluluğu. Dağıtınca gerilediler. Polis tüm hızıyla, saldırıya geçti. ... Polisler kapıya yaklaşırken tavandan demir yağmaya başladı. ... Hemen avlu yeni işçilerle doldu. Yeniden saldırıya geçtiler. Ve bu kez kesinlikle, fabrikanın iç kapısını tuttular. Ordan içeri, körlemesine ateşe başlayınca polis, Yusuf, nefes nefese minareye saldırdı... Sesinin var gücüyle;

-Yetişin... Yetişin ey işçiler... Burada adam öldürüyorlar,- diye bağırmağa başladı. ...Yürüyordu tepeler. Yürüyor ve döküm fabrikası kaçmak isteğiyle titriyordu sanki. ...

...-Hadi bakalım, - dedi Hüseyin. -Efendilerle kölelerin savaşı başlıyor. Dikilin ve elinize ne geçerse yüklenip, düşün ardına...

...Polislerse, fabrikanın avlusunda, iki insan duvarının arasında sıkışmaya koşullandılar. Tabancalar korkunun etkisiyle alabildiğine ateşlendi. Ateşlendi... Ateşlendi... Bir yer geldi tabancaları kurşunu tükendi. ...Yaklaşan ve nefes almayı engelleyen insan duvarından kurtulmak amacıyla, düşen kasklarını, yiten coplarını ve tabancalarını aramaksızın dağıldılar (Toy, 1977, ss. 441-446).

Fabrika işgalleri, dönemin en etkili eylemlerinden olmasına karşın sadece iki eserde yer almaktadır. Her iki eserde de yaşanan işgaller sonucunda pek çok insanın yaralanmasına, ölmesine dikkat çekildiği görülmektedir.

2.4. Mitingler

İşçiler gerek kendi sınıflarının gerekse öğrenci vb. grupların düzenlediği mitinglere katılmışlardır. Farklı şehirlerde yaşayan işçilerin birbirlerine destek olmak için miting yapılan şehirlerde toplandıkları belirtilmektedir.

Alında Mavi Kuşlar:

Armağan şimdi marşların, sloganların, şiirlerin kuşattığı kalabalık alanda Sinan'ı uzaktan görmeyi ya da onunla selamlaşmayı umuyordu. Miting düzenli ve coşkulu olmuştu.

Bir patlama sesi geldi kulağına. ... Üç ayrı koldan basamaklardan, sokaklardan işçilerin, öğrencilerin ve yürüyüşe katılan kadınların, erkeklerin koşarak indiklerini gördü.

"Yaylım ateşine tuttular, ölümler, yaralıları var. ..."

... Dışarıda, alanda insanlar koşuyor, bazıları koşarken düşüyordu. Düşenlerin üstünden geçenler, çılgın bir körlük içinde onları ezenler oluyordu. Mermiler uçuşuyordu.

...Alana işçi, memur ve öğrenci kalabalıkları kol kola gelmişlerdi. ... Maden işçileri, petrol, kömür işçileri, tulumları ve kasklarıyla geçmişti. Bu işçilerin çoğu başka şehirlerden, vardiyalarından çıkınca toplu olarak otobüslere binerek gelmişlerdi (Özakın, 1979, ss. 7-12, 19).

Yukarıdaki örnekten de anlaşılacağı gibi işçilerin düzenlediği mitingler toplumun birçok kesimince desteklenmektedir. İşçi mitinglerinde memur ve öğrenciler de onlarla birlikte hazır bulunmaktadır. Böylece farklı mesleklerden sosyalist grupların gerçekte işçiye verdiği destek, romanlarda da yansıtılmış olmaktadır. Bununla birlikte miting konusunun sadece bir romanda yer alması, diğer işçi eylemlerinin yazarlar tarafından daha çok önemsendiğini göstermesi bakımından önemlidir.

3. SONUÇ

Ülkemizi 12 Mart 1971 Muhtırasına ve sonrasında iç savaş ortamına taşıyan süreçte, sonuçları bakımından devleti ve toplumu sarsan sosyal eylemler gerçekleştirilmiştir. İşçi sınıfı bu dönemde sürekli eylemler içerisine giren ve toplum üzerinde etkili olan gruplar arasında yer almaktadır.

Çalışma boyunca yaptığımız inceleme sonucunda; işçilerin özellikle 1970 sonrasında gerek kendi hak ve özgürlüklerini elde etmek gerekse devrimci mücadeleyi gerçekleştirmek adına yaptığı miting, yürüyüş, fabrika işgali ve grev gibi eylemlerin dönemin romanlarında geniş yer aldığı görülmektedir.

Eserlerde üzerinde durulan konulardan biri işçi sınıfının bilinçlen(eme)mesidir. Aynı ideolojiyi paylaşırsalar da yazarlarımızın işçilerin bilinçlenmesi konusunda farklı düşünceler içerisinde olduğu görülmektedir. *Alında Mavi Kuşlar* ve *Yağmur Sıcağı* gibi eserlerde işçi sınıfının uyanış içinde olduğu belirtilirken; *Grevden Sonra*, *Gözbağı*, *İssızlığın Ortasında*, *Yarın Yarın*, *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* adlı romanlarda sınıfın cahil olduğu ve gerçek anlamda bir bilinçlenmenin, harekete geçmenin söz konusu olmadığı vurgulanmaktadır. Buna bağlı olarak işçi sınıfı mücadelede yaşanan birtakım başarısızlıkların da sorumlusu olarak görülmektedir.

Yazarlarımızın işçi eylemlerinden en çok grev üzerinde durduğu saptanmıştır. “Grev” konusu incelenen on dokuz romandan on ikisinde (*Alnında Mavi Kuşlar*, *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları*, *Bir Uzun Sonbahar*, *Grevden Sonra*, *Gözbağı*, *Haşhaş*, *Kırk Yedi'liler*, *Kördüğüm*, *Sancı*, *Sarı İt*, *Şafak*, *Yarın Yarın*) karşımıza çıkmaktadır. Bu romanlarda daha çok grevlerin nedenleri üzerinde durulmaktadır. “Yürüyüş” eylemleri yedi romanda (*Bir Düşün Gecesi*, *Bir Kadının Penceresinden*, *Genç Kız ve Ölüm*, *Gözbağı*, *Kördüğüm*, *Sarı İt*, *Yağmur Sıcağı*) ele alınmış ve bu bakımdan en çok işlenen ikinci konu olmuştur. Romanlarda yer verilen diğer eylemlerden “fabrika işgalleri” iki romanda (*Gözbağı*, *Tartışma*), “miting” ise bir romanda (*Alnında Mavi Kuşlar*) işlendiği için üzerinde en az durulan eylemler olarak belirmektedirler. Eserlerde yer verilen eylemlerin dönemin yaşanmış ve genellikle büyük yankılar uyandırmış olayları olduğu görülmektedir.

Eserlerde yazarların ideolojileri doğrultusunda olaylara yaklaştıkları görülmektedir. Buna bağlı olarak *Sancı* adlı roman hariç diğer eserlerde işçi eylemleri desteklenirken bu romanda destek verilmemekte, işçilerin kışkırtıldığı fikri işlenmektedir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, A. (1980). *Bir Düşün Gecesi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Arcayürek, C. (1992). *Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965-1971 Cüneyt Arcayürek Açıklıyor 5*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aygen, R. E. (1968). *Sarı İt*, İstanbul: Ararat Yayınevi.
- Belge, M. (2000). *Sosyalizm, Türkiye ve Gelecek*, İstanbul: Birikim Yayınları.
- Ceyhun, D. (1976). *Yağmur Sıcağı*, İstanbul: Cem Yayınevi.
- Çetinkaya, H. (1997). *Sancılı Yıllar Kuşatılmış Sokaklar (1968'den 1978'e)*, İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Dalkılıç, N. (2000). *Türkiye'de Askerî Müdahaleler ve Siyasal Gelişmeye Etkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Eroğlu, M. (1987). *İssizliğin Ortasında*, İstanbul: Can Yayınları.
- Füruzan. (2000). *Kırk Yedi'liler*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Güzel, M. Ş. (1983). Cumhuriyet Türkiye'sinde İşçi Hareketleri. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* (C. 7, ss. 1864-1875). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Güzel, M. Ş. (1996). *Türkiye'de İşçi Hareketi 1908-1984*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Işınsoy, E. (1974). *Sancı*, Ankara: Töre-Devlet Yayınevi.
- Kaleli, L. (1998). *Haşhaş*, İstanbul: Can Yayınları.
- Kentel, F. (1992). Şiddet Oyununun Dışında Aktör Olmak. *Birikim*, Haziran-Temmuz, ss. 38-39,
- Kocagöz, S. (1976). *Tartışma*, İstanbul: Okar Yayınları.
- Kongar, E. (2003). *21. Yüzyılda Türkiye*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kür, P. (1987). *Yarın Yarın*, İstanbul: Can Yayınları.
- Mahiroğlu, A. (2001). Sendikalaşma Sürecinde İkinci Evre (1963-1983). *Celâl Bayar Üniversitesi İktisadî ve İdarî Bilimler Dergisi*, 2 (1), s. 168.
- Müftüoğlu, O. (1989). *1960'lardan 1980'e Türkiye Gerçeği*, İstanbul: Patika Yayınları.
- Oktay, R. (1992). *Bir Kadının Penceresinden*, İstanbul: Adam Yayınları.
- Özakın, A. (1979). *Alında Mavi Kuşlar*, İstanbul: e Yayınları.
- Özakın, A. (1981). *Genç Kız ve Ölüm*, İstanbul: Yazko.
- Özkan, H. (1976). *Grevden Sonra*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Özlu, D. (1976). *Bir Uzun Sonbahar*, İstanbul: Koza Yayınları.
- Özlu, D. (1990). *Bir Küçük Burjuvanın Gençlik Yılları*, İstanbul: Ada Yayınları.
- Soysal, S. (1979). *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Soysal, S. (1980). *Şafak*, İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Taylak, M. (1998). *Anarşi ve Terörü Teşvik*, İstanbul: Hamle Yayınları.
- Toy, E. (1974). *Kördüğüm*, İstanbul; May Yayınları.
- Toy, E. (1977). *Gözbağı*, İstanbul: Ağaoğlu Yayınevi.